

JUNE 28, 1914 – THE SARAJEVO DRAMA (Abstract)

Due to its consequences the Sarajevo attempt is a turning point in European history. This event, that was the last straw in a conflict of interests, represented the final phase of the confrontation between the great European powers, about the same for two centuries, but with changing odds and some fluctuations in the hierarchy between them and the claims of hegemony. No matter how we look at it, a premeditated fact, an error made by the officers assigned to guard the princely couple, or, according to some unorthodox theories, an arrangement of Austria-Hungary at the highest levels, thus a mere pretext, an opportunity of a global confrontation that had been long standing ready to explode, the attempt, and the events that followed it, remain a sequence of errors with fatal effects for the future destiny of the great European empires.

Keyword: *Austro-Hungaria, Serbia, attempt, Sarajevo, Franz Ferdinand, Black Hand, Gavrilo Princip.*

Atentatul de la Sarajevo reprezintă – dincolo de efectele sale politico-militare – o poveste extrem de încâlcită, ale cărei implicații probabil că nu le-a realizat pe moment cineva cu adevărat. Se pare că nici măcar conspiratorii. Deși există posibilitatea ca tocmai Franz Ferdinand să fi avut unele intuiții în acest sens precum și în privința efectelor unui eventual conflict cu Rusia, după cum vom vedea mai departe în extenso.

Dacă în ceea ce privește adevărata responsabilitate pentru atentat părerile sunt împărțite, în funcție de pasiunile naționale ori intențiile politice ale cercetătorilor¹, majoritatea autorilor care s-au ocupat de actul în sine consideră că acesta nu a fost altceva decât pretextul izbucnirii Primului Război Mondial². Privitor la

---

* Prof. dr. la Liceul Teoretic „Decebal” din Constanța, membru al Biroului Național Executiv al Societății de Științe Istorice din România.

¹ Erich Zoller, *Istoria Austriei*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 590.

² Art. 231 al Tratatului de la Versailles privind atribuirea responsabilității pentru declanșarea conflictului mondial s-a bazat pe concluziile „Comisiei privind autorii responsabili de declanșarea războiului” prezidată de secretarul de stat american, Robert Lansing. Potrivit Comisiei: „Războiul a fost premeditat de către Puterile Centrale, împreună cu aliații lor, Turcia și Bulgaria, și a fost rezultatul unor acte comise în mod deliberat, în scopul de a-l face inevitabil. Germania, în acord cu Austro-Ungaria, în mod deliberat a lucrat pentru a învinge toate numeroasele propuneri de conciliere făcute de Puterile Antantei [s.n.]” – vezi *Raportul vinovaților de declanșarea războiului* al Comisiei privind autorii responsabili de declanșarea războiului în <http://www.gwpda.org/1918/warguilt.html>.

conflagrația pe care a provocat-o, merită a fi remarcat că în ultimul timp părerile istoricilor s-au nuanțat, aceștia abandonând ideea unui determinism fatal, a unor cauze imediate și profunde care au determinat izbucnirea Marelui Război, în favoarea ideii că evenimentele s-au precipitat în funcție și de caracterul/ temperamentul decidenților politici ai momentului. Din această ultimă perspectivă, este destul de clar la ora actuală că politicianilor momentului le-a lipsit moderația și clarviziunea unui Otto von Bismarck, de pildă, ceea ce l-a determinat pe un autor să remarce că: „Primul Război Mondial câștigă orice premiu imaginabil pentru prostie”, după care acesta se explică, cu multă logică de altfel: „Cauzele [războiului, *n.n.*], 90 de ani mai târziu rămân destul de obscure, iar numărul victimelor este de-a dreptul șocant. Și de parcă n-ar fi fost de ajuns, sfârșitul său tulbure a făcut ca, două decenii mai târziu, marii conducători ai Europei să fie gata să o ia din nou de la capăt”³.

Oricum am privi acest asasinat, oricât de abominabil ni s-ar părea, el nu a putut justifica milioanele de sacrificii umane ce i-au urmat, avându-l ca pretext. Primul Război Mondial s-a finalizat într-un mod neașteptat pentru protagoniștii săi cei mai fervenți, împărații austriac, german și rus, care practic au pierdut totul: Franz Joseph a murit în timpul conflagrației, după ce îi pierduse pe toți cei apropiați; țarul a abdicat și apoi a fost executat împreună cu familia de către bolșevici, care i-au decimat țara; în timp ce împăratul german a abdicat și el, de voie, de nevoie, refugiindu-se în Olanda, după ce s-a aflat la un pas de a fi judecat de un tribunal internațional pentru responsabilitatea sa în carnagiul din timpul războiului. Iar cele trei mari imperii, care dominau de ceva timp destinele Europei, au fost prinse în vârtejul noii filosofii politice, sintetizată de președintele american Woodrow Wilson în formula *autodeterminării*, ce a măturat definitiv pretențiile de dominație asupra unor popoare care își detestau monarhiile lipsiți de simțul realității și al momentului.

Oricât ar părea de paradoxal, ideea unui conflict de proporții, care să aibă ca punct de plecare un asasinat de notorietate a fost intuit în epocă, lucru firesc într-o lume în care atentatele anarhiste nu erau rare⁴. Ideile conspirative au cuprins astfel și literatura. Un război paneuropean care să aibă drept pretext asasinarea unui membru al unei familii princiere din Balcani pare să fi fost anticipat în literatura britanică, constituind subiectul unei fantezii anterioare conflagrației. Într-o lucrare publicată în 1891, un englez și-a imaginat asasinarea principelui bulgar orchestrată de serviciile secrete rusești, care a provocat apoi o reacție în lanț, finalizată cu declarații de război reciproce între marile puteri⁵. Era terenul pregătit pentru o conflagrație la nivel de elită?

---

³ Stephen Weir, *Cele mai proaste decizii din istorie*, București, Editura Litera, 2010, p. 111.

⁴ Numai în Rusia, în anii 1905-1906, grupările anarho-revoluționare – dintre care unele, precum *Cernoe Znamia* (Drapelul Negru), al cărei nume seamănă izbitor de mult cu cel al organizației *Măna Neagră*, ce a jucat un rol de primă mână în asasinarea lui Franz Ferdinand și a soției sale, la 28 iunie 1914, la Sarajevo – au pus la cale cca. 136 de atentate ce vizau lideri politici – vezi Jean Preposiet, *Istoria anarhismului*, București, Editura Lider și Editura Sirius, 2006, p.373.

⁵ Niall Ferguson, *The Pitty of War*, London, Penguin Books, 1999, p.4.

Prințul moștenitor și vizita sa la Sarajevo

Născut la Gratz, Austria, pe 18 decembrie 1863, Franz Ferdinand Karl Ludwig Joseph von Habsburg-Lothringen nu era primul pe lista de candidați pentru tronul austro-ungar când a venit pe lume. Dar dramele din familia împăratului Franz Joseph, mai precis sinuciderea fiului acestuia⁶, l-au propulsat spre înalta demnitate de prinț moștenitor pe nepotul său, pe scurt, Franz Ferdinand. Fiind fiul fratelui mai mare al împăratului, Arhiducele Karl Ludvig de Austria⁷, Franz Ferdinand este amintit adesea cu titlul său patern, anume acela de arhiduce. În treacăt fie spus, Karl Ludvig, care avea deja 60 de ani în momentul decesului, a murit și el în timpul unui pelerinaj la Ierusalim, unde a băut din apa Iordanului și a făcut holeră⁸, motiv pentru care și acest al doilea candidat pe lista moștenitorilor tronului a dispărut din istorie, lăsând locul fiului său.

Franz Ferdinand era un om paradoxal, un amestec ciudat de conservatorism și reformism, mai bine zis pragmatism. Într-un imperiu multinațional osificat într-o mentalitate politică expansionistă, animat de adevărate obsesii, cum ar fi aceea de a împiedica cu orice preț ieșirea Serbiei la Mare, vitală pentru o dezvoltare comercială normală a acesteia, Franz Ferdinand, pasionat de vânătoare și strategie militară, catolic, monarhist și antirepublican fervent, moștenitorul tronului austro-ungar, avea totuși inteligența politică de a înțelege că principala slăbiciune a Imperiului Dualist era forma sa de organizare. Adept al federalizării Imperiului, era imposibil ca arhiducele să nu stârnească pasiuni și controverse. Franz Ferdinand considera că unele etnii, de pildă ungurii, erau privilegiate în mod nejustificat în Austro-Ungaria în detrimentul altora: românii, croații, slovaci, motiv pentru care a susținut ideea egalității în drepturi a tuturor națiunilor ce compuneau statul dualist – așa numitul *Gleichberechtigung* – singura ce putea să asigure în concepția sa unitatea statului. Cert este că politica preconizată de el era profund înnoitoare și se abătea serios de la cea austriacă tradițională.

În special ungurii îl iritau pe arhiduce, datorită politicii lor abuzive, a naționalismului pregnant, a pronunțatelor tendințe de maghiarizare forțată, inclusiv în armată. Arhiducele considera Ungaria „Vicleană, încrezută, arogantă”, motiv pentru care și-a manifestat public intenția de a suprima compromisul din 1867 prin anularea „diktat-ului” maghiar și înocuirea însemnelor dualiste cu steagul galben-negru cu acvila bicefală, prin îndepărtarea drapelului ungar roșu-alb-verde. Intenționa de

---

⁶ Paul Donnelley, *Asasini și asasinate care au schimbat istoria lumii*, București, Litera Internațional, 2009, p.53. Moartea prințului moștenitor, Rudolf, fiul lui Franz Joseph, în cabana sa de vânătoare de la Mayerling, la vârsta de 40 de ani, a fost una dintre dramele ce au zguduit îndelungata domnie a bătrânului împărat, marcată de sinucideri și asasinate în condiții ciudate. Rudolf s-a sinucis împreună cu amanta sa, baroneasa Marie Vetsera, de 17 ani, prin împușcare în cap. Familia lui Franz Joseph nu a fost lipsită și de alte drame, ca de pildă aceea a uciderii fratelui său, Maximilian, împăratul Mexicului, executat în 1867, sau de asasinarea soției, Elisabeta, cunoscută cu celebra poreclă de Sissi, în 1898. Vezi Arthur Banks, *A military atlas of the First World War*, South Yorkshire, Leo Cooper, Barnsley, 2001, p.10.

⁷ Paul Donnelley, *op. cit.*, p. 53.

⁸ Stephen Weir, *op. cit.*, p. 113.

asemenea să-și ia numele de Franz al II-lea, în loc de Franz Ferdinand, atunci când ar fi ajuns la tron.

Ca o contrapondere la pretențiile maghiare, dar și pentru a contrabalansa atracția pe care o prezenta Serbia pentru constituirea unui stat iugoslav, Franz Ferdinand a venit cu ideea realizării unei entități politice slave chiar în interiorul granițelor monarhiei dualiste, motiv care poate fi pus în legătură și cu vizita sa la Sarajevo. Numai că planul de a realiza un stat croato-sloven, având capitala la Zagreb, a iritat maghiarii, pentru că i-ar fi lipsit de ieșirea la mare.

În sfârșit, în politica externă arhiducele era adversarul unui conflict cu Rusia, pe care a declarat că-l va evita cu orice preț, deoarece, a rostit acesta într-un mod aproape vizionar, un conflict cu statul țarist ar fi dus fie la sfârșitul dinastiei Romanovilor ori Habsburgilor, fie al amândurora⁹.

Relațiile prințului moștenitor cu bătrânul împărat, Franz Joseph, nu erau cele mai cordiale. Franz Ferdinand s-a căsătorit la 1 iulie 1900 cu Sophie Marina Albina Chotek von Chotkowa, ducesa de Hohenberg¹⁰, și aveau împreună în momentul atentatului 3 copii: Sophie, Maximilian și Ernst, lipsiți însă de dreptul la tron. Mariajul nu a convenit curții din Viena, abilă în aranjamente matrimoniale, fiind condamnat de către împăratul Franz Joseph, care nu dorise nici măcar să participe la nunta celor doi. Sophie, care provenea dintr-o familie nobiliară de origine cehă, era fiica aghiotantului șef al curții vieneze. În tinerețe aceasta a fost doamnă de onoare a arhiducesei Isabella de Pressburg și l-a cunoscut pe Franz Ferdinand în timpul unui dans, la Praga, în 1888, răpind inima arhiducelui. Cei doi au ținut ascunsă legătura amoroasă dintre ei vreme de doi ani printr-un tertip. Franz Ferdinand a început să facă vizite regulate la castelul arhiducelui Friedrich de Pressburg, pe motiv că era îndrăgostit de fiica acestuia, arhiducesa Maria Cristina. Dar întâmplarea a scos la iveală adevărul. Într-o zi, după ce a părăsit palatul arhiducelui, unul dintre servitori a găsit ceasul prințului moștenitor, pe care acesta, imprudent, îl uitase în urma sa. În momentul în care stăpâna casei, arhiducesa Isabella, a deschis capacul, nu mică i-a fost surpriza – și furia – să găsească înăuntru o poză de-a doamnei sale de onoare, Sofia, nu a fiicei, Maria Cristina. Sofia Chotek a fost imediat demisă, iar legătura ei cu un membru al familiei imperiale a dat naștere la un scandal public. Împăratul Franz Joseph i-a cerut nepotului să renunțe imediat la relația cu Sofia, care nu făcea parte din familia domnitoare de Habsburg ori dintr-una europeană, dar acesta i-a răspuns că nu are de gând să se însoare cu altcineva în ruptul capului. Scandalul a escaladat. În cele din urmă, la sfatul papei Leon al III-lea și a țarului Nicolae al II-lea, care i-au arătat împăratului Franz Joseph că risca să destabilizeze monarhia, între cei doi a survenit o înțelegere în 1899. Împăratul permitea nepotului să o ia de soție pe aleasa inimii, dar copiii rezultați din căsătorie erau lipsiți de dreptul de moștenire a tronului – se realiza o așa numită căsătorie de tip morganatic – iar Sophia nu avea voie să ia parte la

---

⁹ Luc Mary, *Marile asasinate*, București, Pro Editură și Tipografie, 2007, pp. 239-242.

¹⁰ Paul Donneley, *op. cit.*, p. 53.

evenimentele publice alături de soț, de pildă să călătorească alături în trăsura ori să ia loc în loja princiară. Așa că la nunta din 1900 nimeni din familia imperială nu a putut participa, cu excepția bunicii lui Franz Ferdinand, Maria Theresia și a celor două fiice ale acesteia¹¹. Între cei doi exista o diferență de vîrstă de 13 ani în momentul căsătoriei (Franz Ferdinand avea 36 de ani, în timp ce Sofia 23, *n.n.*), iar copiii rezultați din mariaj urmau să poarte numele mamei. În ciuda ostilității vădite față de căsătorie, împăratul a trimis o scrisoare de felicitare, prin care anunța că îi dăruiește Sofiei titlul de ducesă de Hohenberg. Cu toate acestea, după ce și-au petrecut luna de miere la palatul Konopiște, reședința favorită a prințului moștenitor, cei doi s-au întors în atmosfera înveninată de la curtea din Viena, unde Sofiei i se reproșa la tot pasul originea sa, faptul că era de un rang inferior familiei de Habsburg, ceea ce îl irita pe Franz Ferdinand nevoit să îi ia mereu apărarea¹². Deși ulterior părea că relațiile dintre prințul moștenitor și împăratul Franz Joseph s-au normalizat, este mai presus de orice îndoială că o oarecare ostilitate între cei doi a continuat să persiste.

În ceea ce privește vizita la Sarajevo, cea care a adus sfârșitul cuplului princiar, ea poate fi pusă în legătură cu două elemente. Primul este de natură politică, anume acela că deși arhiducele intenționa să îngroape dualismul, acesta era adeptul unei politici reformiste în cele mai luminate tradiții și dorea să ia conducerea Imperiului în condiții cât mai bune, fără a provoca un conflict armat¹³. De aceea s-a lansat într-o politică de vizite pe teren ce ținea la o cunoaștere cât mai profundă a propriilor supuși. Al doilea motiv este de natură instituțională, în august 1913 Franz Ferdinand fiind numit în postul de inspector general al armatei austro-ungare, o funcție care presupunea prezența sa la evenimentele cu semnificație militară din dubla monarhie.

În vara anului 1914 monarhia austro-ungară a planificat desfășurarea unor manevre militare în Bosnia, aplicațiile fiind un bun prilej pentru Franz Ferdinand de a-și crea o cât mai bună imagine în rândul ofițerilor pe care îi monitoriza. Merită a fi subliniat că simulările militare, sau așa numitele „manevre militare”, erau ceva obișnuit în epocă în mai toate statele europene, inclusiv în România, unde, de asemenea, se desfășurau anual. Arhiducele însă nu era dorit în Bosnia, fiind considerat principalul inamic al creării unei Serbii Mari, cu alte cuvinte a Jugoslaviei.

Franz Ferdinand urma să participe la manevrele desfășurate pe platoul Tarcin, cam la 30 de kilometri de Sarajevo, de către corpurile de armată XV și XVI – ce numărau aproximativ 23.000 de oameni –, pentru a simula o ofensivă generalizată¹⁴.

Interesant este că Franz Ferdinand a avut unele premoniții sumbre legate de vizita sa la Sarajevo. Într-o discuție cu unul dintre cei mai proeminenți diplomați austro-ungari, contele Istvan Tisza, prim-ministru al Ungariei, el i-a relatat că nu

---

¹¹ *Sophie Chotek von Chotkova*, <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/FWWsophie.htm?menu=FWWoutbreak>

¹² V. P. Borovička, *Atentate care urmau să schimbe lumea*, București, Editura Politică, 1978, p. 152.

¹³ Luc Mary, *op. cit.*, p. 241.

¹⁴ *Ibidem*, p. 244.

are încredere în această vizită și că nu vede rostul eforturilor depuse pentru realizarea unui asemenea voiaj în Bosnia¹⁵. Cu sănătatea destul de afectată de crize de astm, arhiducele i-a împărțășit și lui Franz Joseph presentimentele sale sumbre, dar împăratul i-a replicat că nu ar fi fost bine să-și anuleze inspecția, deoarece un atare gest putea fi interpretat ca o ofensă de către bosniaci. Aceste discuții i-au determinat pe adepții teoriilor conspirației să-l culpabilizeze pe bătrânul împărat de moartea nepotului, fără ca să existe totuși dovezi serioase în acest sens¹⁶.

Pe de altă parte nici data, nici locul ales pentru a-l trimite în vizită pe prințul moștenitor al coroanei în acel moment nu au fost cele mai fericite. Ziua de 28 iunie avea în conștiința colectivă sârbească o semnificație tragică, fiind pusă în legătură cu înfrângerea acestora de către turci la Kossovopolje în 1389¹⁷, fapt ce a atras după sine secole de opresiune otomană. După emanciparea de sub dominația turcească în 1878, naționaliștii au început să vadă în Austro-Ungaria următorul simbol al opresiunii, datorită opoziției Monarhiei Dualiste la ideea creării unei Serbii Mari¹⁸. De aceea sosirea prințului moștenitor în capitala unei provincii revendicate de sârbi nu putea să aducă nimic bun, iar Franz Ferdinand a fost atenționat că nu a ales cel mai fericit moment pentru o vizită oficială¹⁹.

În sfârșit, în 1914 Sarajevo era un oraș cu aspect oriental, străduțe întorto-chiate, propice desfășurării unor acțiuni subversive, poliția fiind incapabilă să acopere toate sectoarele itinerariului cortegiului imperial, indiferent de eforturile pe care le-ar fi depus în acest sens²⁰. Mai mult decât atât, poliția bosniacă a atenționat-o pe cea austriacă asupra posibilității unui „atentat contra cuplului princiar”, dar aceasta din urmă nu a luat „nici-o măsură de precauție cum ar fi necesitat circumstanțele”, după cum relatea prințul Leopold al Bavariei în rapoartele și notele trimise la München și Vatican²¹. O atitudine asemănătoare a avut și reprezentantul diplomatic al Serbiei, care l-a anunțat pe ministrul austriac împuternicit pentru Bosnia și Herțegovina, Blinski (care totodată era și Ministru de finanțe, *n.n.*), asupra iminenței unui atentat împotriva lui Franz Ferdinand, pregătit să aibă loc la Sarajevo cu ocazia manevrelor din iunie, pus la cale de o organizație secretă a naționaliștilor sârbi. Prințul moștenitor a fost pus la curent și cu această informație²².

În cele din urmă, în ciuda premonițiilor și a măsurilor de siguranță precare, Franz Ferdinand a acceptat invitația guvernatorului Bosniei, generalul Oskar Potiorek, de a participa la manevrele militare din vara anului 1914, manevre ce trebuiau să se încheie cu o vizită oficială în Sarajevo – capitala provinciei.

---

¹⁵ *L'album de la guerre*, tom I, Paris, L'illustration, 1923, p. 2.

¹⁶ Luc Mary, *op. cit.*, pp. 244-245.

¹⁷ Sârbii comemorează până în zilele noastre ziua de 28 iunie, care este cunoscută și cu numele de ziua Sfântului Vitus (Vidovan). Vezi http://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2013&mm=06&dd=28&nav_id=86783

¹⁸ *L'album de la guerre ...*, p. 2.

¹⁹ John Keegan, *The First World War*, Toronto, Vintage Canada Edition, 2000, p. 49.

²⁰ *L'album de la guerre ...*, p. 2.

²¹ Jean Bernard, *Histoire generale et anecdotique de la Guerre de 1914*, Paris, Libraires Editeurs Berger – Levrault, 1915, p. 12.

²² V. P. Borovička, *op. cit.*, p. 153.

Conspiratorii

Politica de promovare a fidelității față de tron într-un imperiu multinațional contrasta vizibil cu aspirațiile diferitelor popoare ce formau Imperiul Austro-Ungar²³ – aspirații care în cazul românilor și sârbilor erau susținute și din afara granițelor Imperiului Dualist de patrioții din cele două state devenite în 1878 independente – și a fost fără îndoială una dintre cele mai mari erori ale casei de Habsburg. Incorporarea Bosniei și Herțegovinei – autonome până în 1908 – în Imperiul Austro-Ungar a dat naștere la o nemulțumire de proporții în Serbia, care considera că aceste provincii îi aparțin de drept, ceea ce a facilitat înființarea de organizații secrete care își propuneau să anuleze această decizie. Luni întregi după anexiune Serbia a acreditat ideea că aceasta modifica clauzele Tratatului de Pace de la Berlin din 1878 (prin care Bosnia și Herțegovina erau date spre administrare Austro-Ungariei, dar ca provincii autonome *n.n.*) și a cerut compensații, nutrind speranța că va fi sprijinită de Rusia în revendicările sale. Dar în luna martie 1909, după ce Austro-Ungaria și Germania au făcut serioase presiuni atât asupra Serbiei cât și a Rusiei, guvernul de la Belgrad a acceptat situația. Perioada a fost însă marcată de ample manifestații ale populației sârbești: demonstrații de protest, marșuri la lumina torțelor, luări de poziție la Teatrul Național din Belgrad, ceea ce a creat o imensă presiune asupra guvernului pentru a nu accepta anexiunea. Prin urmare sârbii nu s-au împăcat niciodată cu răpirea Bosniei-Herțegovina de către Imperiul Dualist. La câteva zile după ce guvernul de la Belgrad a recunoscut acest act, Milan Milovanović, ministrul de interne al Serbiei, după ce a acuzat tăcerea Europei față de anexiune, și-a exprimat într-un cerc de prieteni opinia – în cuvinte aproape profetice – că situația pe *Bătrânul Continent* era tensionată și că evenimente grave se vor precipita. Oficialul sârb a afirmat textual cu această ocazie, că își pune viața la bătaie că până în 1920 Bosnia va fi liberă²⁴. Pe acest fundament au proliferat organizațiile secrete ce vizau realizarea unui stat al slavilor de sud, printre care pot fi amintite: „Tânăra Bosnie” sau organizația „Val” din Dalmația²⁵.

Dintre societățile fondate pe temelia sentimentului național sârbesc renăscut, în special două au avut un caracter radical. Prima, „Narodna Obrana”, (în traducere din limba sârbă: „Apărarea Națională”), ce a fost creată în 1908, în strânsă legătură cu agitația provocată de anexarea Bosniei-Herțegovina de către austro-ungari, a jucat un rol proeminent în a realiza o adevărată rețea de agenți iredentiști în teritoriile slavilor de sud. Organizația se bucura de popularitate în rândul tinerilor naționaliști, unul dintre scopuri fiind acela de a le promova interesele în provinciile anexate²⁶. Alte obiective reies din programul Societății, care a fost publicat la

²³ Adrian Webb, *The Routledge companion to Central and Eastern Europe since 1919*, New York, Routledge Taylor and Francis Group, 2008, p. 5.

²⁴ Misha Glenny, *The Balkans 1804-1999. Nationalism, War and the Great Powers*, London, Granta Books, 1999, pp. 291-292.

²⁵ V. P. Borvička, *op. cit.*, p. 141.

²⁶ Vezi Th. von Bethmann Hollweg, *Reflections on the World War, part I*, London, Great Britain, Thornton Butterworth, 1920, p. 104; Misha Glenny, *op. cit.*, p. 292; Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. 2, *Secolul al XX-lea*, Iași, Institutul European, 2000, p. 107.

Belgrad în 1911. Membrii își propuneau să pregătească populația Serbiei, de la copii până la „unchieși” să devină „pușcași”, prin consolidarea conștiinței naționale, exerciții corporale, îmbunătățirea condiției fizice, dar și creșterea bunăstării materiale și a progresului cultural, astfel încât o nouă agresiune, ori încercare de anexiune să nu-i găsească nepregătiți. De altfel, documentul îi identifică pe austrieci ca fiind principalii inamici și îi compară cu agresorii turci, numai că îi găsește mult mai periculoși datorită dezvoltării lor economice, a superiorității culturale, motiv pentru care constituiau o amenințare la adresa limbii și independenței Serbiei. În sfârșit, naționalismul documentului reiese din apelul la eroi și eroism, la unitatea sârbilor, atât din afara granițelor, cât și dinăuntru, la misiunea sacră ce revenea tuturor de a elibera teritoriile sârbești, de la nobili, la negustori și până la simplul țaran²⁷.

A doua societate secretă, numită „Ujedinjenje ili smrt” (în traducere din limba sârbă: „Unire sau moarte”), cunoscută și cu numele de „Mâna Neagră”, a fost formată în 1911 și cuprindea o serie de ofițeri, fiind condusă de militari. În fruntea organizației era nimeni altul decât colonelul Dragutin Dimitrievič, poreclit Apis, șeful serviciilor secrete sârbești, care viza îndepărtarea austriecilor din provinciile slave chiar cu prețul unor atentate împotriva celor mai importante figuri ale politicii statului dualist²⁸. Fiind o organizație supervizată de cercurile militare de la Belgrad, „Mâna Neagră” este văzută de istoricii sârbi ca un produs direct al situației de disperare provocată ofițerimii de anexarea Bosniei-Herțegovina²⁹. Majoritatea istoricilor consideră că mai ales această ultimă organizație se face vinovată de evenimentele de la Sarajevo din iunie 1914, deși colaborarea între societățile secrete sârbești este de notorietate. Prin statut organizația își propunea să slujească idealul de unire națională a tuturor sârbilor pe calea unei lupte mai degrabă revoluționare decât pe plan cultural; să lupte cu toți dușmanii acestei idei de dincolo de hotare și să mențină legături cu toate statele, națiunile, organizațiile ori persoanele fizice ce simpatizau cu Serbia; să acorde tot sprijinul pentru acele națiuni și organizații ce militau pentru propria lor eliberare națională și unificare³⁰.

Ancheta realizată după decesul cuplului princiar a scos la iveală că în culisele atentatului se aflau 8 persoane, din care 6 – executanții propriu-ziși – antrenate pe teritoriul sârbesc și dotate cu arme ce proveneau din arsenalul de la Kragujevac. În evenimente mai erau implicați: maiorul activ sârb, Vojislav Tancosić și muncitorul feroviar Ciganovič, iar în spatele atentatorilor se afla nu doar „Mâna Neagră” ci și gruparea „Bosnia Liberă” (sau „Tânăra Bosnie”, cum am amintit mai sus), dependentă de prima³¹. Societatea secretă „Mâna Neagră” utiliza simboluri piraterești, cum ar fi capul de mort și oasele încrucișate, iar primirea în

²⁷ *Vezi Programul Narodna Obrana*, publicat de Comitetul Central al Societății la Belgrad, în 1911, document în limba engleză, accesat la http://www.lib.byu.edu/index.php/The_Narodna_Odbrana

²⁸ Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 107.

²⁹ Misha Glenny, *op. cit.*, p. 292.

³⁰ *Vezi Constituția Ujedinjenje ili Smrt* (în limba engleză), accesat la http://www.lib.byu.edu/index.php/Constitution_of_the_Black_Hand

³¹ Erich Zoller, *op. cit.*, p. 591.

organizație și ordinele se dădeau după un ritual care amintește oarecum de cele fasciste din perioada interbelică. Potrivit lui V. P. Borvička, atentatorii au depus un jurământ ce-i angaja pe viață și pe moarte – după toate regulile organizațiilor conspirative, sau teroriste cum le mai spunem în zilele noastre – față de liderii organizației, mascați cu haine și glugi negre ce le acoperea fața, după cum urmează³²: „Eu .... [și urma numele de botez al celui ce adera la organizație, *nota trad.*] ..., jur pe soarele ce mă încălzește, pe pământul ce mă hrănește, pe Dumnezeu Atotputernic, pe sângele tuturor înaintașilor mei, jur pe onoarea și pe viața mea că din această clipă și până la moarte voi sluji cu credință organizația, fiind gata să fac pentru ea orice sacrificiu. Jur pe Dumnezeu, pe onoarea, și pe viața mea că voi îndeplini toate ordinele și comandamentele. Jur în continuare pe Dumnezeu, pe onoarea și pe viața mea, să țin în mine toate secretele acestei organizații și să le duc cu mine în mormânt. Să mă judece Dumnezeu și tovarășii mei dacă, fie conștient, fie inconștient, voi călca sau nu voi respecta acest jurământ”³³. Întrunirile și jurământul se încheiau cu salutul „Unire sau moarte”³⁴, după cum se chema și societatea conspirativă. Deci odată intrat în organizație, nu exista cale de întoarcere.

Atentatul de la Sarajevo a fost precedat de mai multe încercări de asasinat, fie împotriva membrilor familiei imperiale, fie împotriva unor funcționari austrieci, percepuți ca executanți ai politicii dualiste. În 1910, de pildă, Bogdan Zerajić a încercat să-l asasineze pe împăratul Franz Joseph la Mostar, în ziua de 3 iunie, în timpul unei inspecții făcute de către acesta în Bosnia-Herțegovina. Deși atentatorul s-a aflat la un moment dat la câțiva pași de împărat, având în mână un pistol cu piedica trasă, acesta nu a îndrăznit să deschidă focul și astfel conducătorul Austro-Ungariei a scăpat cu viață ca prin urechile acului. Aproximativ două săptămâni mai târziu, la 15 iunie 1910, același Bogdan Zerajić a deschis la Sarajevo focul asupra generalului Marijan Varešanin, în timp ce acesta se deplasa cu trăsura pe podul de peste râul Miljaka, venind de la o sesiune a parlamentului. Deși a tras asupra generalului 5 focuri, acestea nu și-au atins ținta și, drept urmare, cu al șaselea glonț, atentatorul s-a sinucis, fără a reuși să-și ducă la capăt misiunea³⁵. Gestul său însă a fost interpretat ca eroid de către tinerii sârbi și a devenit un adevărat simbol al sacrificiului de sine pentru idealul național. Tot la Sarajevo a încercat un alt atentator, Luka Lukić, să-l asasineze pe Slavko Kuvaj numit comisar guvernamental pentru a înăbuși protestele studenților împotriva stăpânirii austro-ungare și însărcinat cu puteri depline. După o tentativă nereușită, Lukić a încercat să-l împuște pe comisarul Kuvaj în mașină, în timp ce se întorcea de la o ceremonie, model ce seamănă ca tras la indigo cu cel al asasinării lui Franz Ferdinand. Nu a atins ținta, dar a rănit mortal pe aghiotantul comisarului, Heroić, pe Borsčach, din garda sa de corp și a rănit câțiva oameni. A fost prins și condamnat la moarte, dar pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viață. Au mai existat și alte încercări de

³² V. P. Borovička, *op. cit.*, p. 139.

³³ *Constituția Ujedinjenje ili Smrt*, http://www.lib.byu.edu/index.php/Constitution_of_the_Black_Hand

³⁴ V. P. Borovička, *op. cit.*, p. 139.

³⁵ *Ibidem*, p. 141.

asasinat, una pusă la cale chiar de Gačinovič, unul dintre atentatorii de la 28 iunie 1914, care conducea gruparea revoluționară „Omladina”³⁶. Însă anunțarea vizitei lui Franz Ferdinand a făcut din prințul moștenitor al Monarhiei Austro-Ungare principala țintă a revoluționarilor sârbi.

Cei 6 atentatori au fost susținuți prin complicitatea lui Dragutin Dimitrievič și sprijinul direct al maiorului Vojislav Tancosič, care i-a antrenat în proximitatea poligonului de trageri de la Topšider, după care au fost trecuți peste graniță în Bosnia, cu sprijinul căpitanilor de grăniceri de la Šabak și Loznice precum și al unor particulari³⁷. Trei dintre atentatori au avut misiunea principală: Nedeljko Čiabrinič, Trifko Grabež și Gavrilo Princip, a cărei tentativă a și reușit. Ulterior ancheta a pus în evidență că în eveniment au mai fost implicate încă 6 persoane: Vaso Čubrilović, Veliko Čubrilović, Danilo Ilić, Miško Iovanović, Muhamad Mehmedbašić și Cvjetko Popović³⁸, care s-au întâlnit cu primii trei la Sarajevo. Din ultimul grup doi erau elevi, unul, Danilo Ilić, un intelectual radical, era organizatorul tehnic al operațiunii. Interesant este că Muhamad Mehmedbašić, tâmplar în viața de zi cu zi, era de religie musulmană, o dovadă în plus că ostilitatea față de austro-ungari nu era împărtășită în Balcani doar de creștinii sârbi.

Sosind la Sarajevo cu 10 zile înaintea atentatului, fiecare avea asupra sa câte un revolver cu 7 gloanțe, două grenade artizanale de mână și o capsulă de cianură³⁹, dat fiind faptul că implicarea autorităților sârbești trebuia să rămână strict secretă și atentatorii să se sinucidă după făptuirea crimei, ca să nu cadă pe mâna anchetatorilor, ceea ce ar fi putut să deconspire scopurile organizației secrete. Dar capsulele de cianură s-au dovedit expirate (oxidate) și nu au provocat celor doi care le-au luat mai mult decât o violentă durere de stomac și vărsături, nedovedindu-se letale.

Asasinatul

Atentatul a fost unul dintre cele mai prost organizate vreodată și numai întâmplarea a făcut să reușească. Cei 6 atentatori s-au plasat la o distanță aproximativ egală unul față de altul pe cheiul râului Miljaka. La trecerea convoiului în care se afla cuplul princiar, numai unul dintre atentatori a reușit să-și îndeplinească misiunea, dar a ratat ținta. Primul pe lângă care a trecut convoiul se afla lângă un polițai, al doilea și-a pierdut curajul, al treilea deși a aruncat grenada, a ratat ținta, iar ceilalți nu au mai putut vedea mașina din cauza mulțimii panicate⁴⁰.

Franz Ferdinand a plecat din Viena spre Bosnia, marți seara, 23 iunie 1914. Miercuri dimineața, s-a îmbarcat la Trieste la bordul cuirasatului „Viribus Unitis”,

---

³⁶ *Ibidem*, p. 142-143. Vezi în extenso și Misha Glenny, *op. cit.* p. 293-294.

³⁷ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial. 1914-1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 153.

³⁸ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 55. Deși majoritatea autorilor vorbesc de 6 atentatori, autorul amintește 9, luând probabil în calcul și pe cei care s-au ocupat de partea tehnică, nu doar pe participanții propriu-ziși.

³⁹ Luc Mary, *op.cit.*, p. 245; Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 55.

⁴⁰ Stephen Weir, *op.cit.*, p. 115.

și-a continuat călătoria, la bordul unui vas mai mic pe raul Narenta, pe care s-a imbarcat joi dimineața, în direcția Metkovitch în Dalmația, de unde a luat trenul pentru Mostar, capitala Herțegovinei. După ce a dat un tur orașului, a continuat călătoria spre Ilidze, o mică așezare bosniacă în apropiere de Sarajevo, unde îl aștepta soția sa, ducesa de Hohenberg. În zilele de vineri și sâmbătă, 26 și 27 iunie, arhiducele a asistat la exercițiile de munte ale Corpurilor de armată 15 și 16, care s-au desfășurat la sud de Sarajevo, în apropierea orașului. La 28 iunie 1914, într-o zi de duminică, după ce a participat la Liturgia ce s-a desfășurat tot la Ilidzem arhiducele și-a continuat drumul cu trenul spre Sarajevo, însoțit de Sophia⁴¹.

Derularea evenimentelor ce a urmat este destul de controversată, cel puțin în prima etapă. „În ziua de 28 iunie 1914, la ora 10 dimineața strict după program” cuplul princiar a sosit la Sarajevo, capitala Bosniei⁴². Franz Ferdinand era îmbrăcat într-o uniformă de general austriac, având o tunică albastru deschis, cu o pălărie ornată cu pene, iar Sofia purta o rochie albă⁴³. Cei doi au fost întâmpinați la trenul oficial de către generalul Oskar Potiorek, guvernatorul Bosniei și au pornit într-un convoi de 7 mașini către centrul orașului, unde erau așteptați la o recepție oficială. În prima mașină se afla detectivul șef al orașului Sarajevo și trei polițiști; în a doua Fehrim Efendi Curcic, primarul din Sarajevo și un împuternicit al poliției, doctorul Edmund Gerde; în a treia mașină era arhiducele cu soția sa Sofia, guvernatorul Potiorek, și contele Franz von Harrach, locotenent-colonel și garda de corp a lui Franz Ferdinand; în a patra: baronul Carl von Rumerskirch, șeful cancelariei militare a prințului moștenitor, contesa Wilma Lanyus von Wellenberg, doamna de onoare a Sofiei Chotek, locotenent-colonelul Eric Edler von Merizzi, aghiotantul șef al guvernatorului Bosniei, Oskar Potiorek și un locotenent-colonel, contele Alexander Boos-Waldek; în a cincea mașină: Adolf Egger, directorul fabricii Fiat din Viena, maiorul Paul Hoger, colonelul Karl Bardolff și doctorul Ferdinand Fisher; în a șasea mașină: baronul Andreas von Morsey, căpitanul Piltz și alți membri ai staff-ului lui Franz Ferdinand ori oficiali bosniaci; iar în a șaptea mașină: maiorul Erich Ritter von Hünttenbrenner, contele Josef zu Erbach Fürstenau și locotenentul Robert Grein⁴⁴. După ce au vizitat tabăra militară, mașinile au luat-o de-a lungul cheiului Appel a râului Miljaka și au făcut un prim popas de câteva minute la școala normală de fete, la dorința Sofiei, soția lui Franz Ferdinand, unde a coborât și prințul moștenitor, după care cortegiul și-a continuat drumul spre centrul orașului.

---

⁴¹ Scrisoare din 29 iunie 2014 a ambasadorului britanic la Viena, Sir Maurice de Bunsen, către Sir Edward Grey, ministrul de externe (recepționată de acesta la 2 iulie 1914), prin care informa asupra detaliilor legate de asasinat. În general modul în care este prezentată succesiunea faptelor legate de eveniment este cea preluată de majoritatea istoricilor ce au tratat subiectul. Vezi *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914*, vol. IX, doc. nr. 21, accesat la <http://www.gwpda.org/gooch/mainguch.htm>

⁴² „Răsboiul popoarelor. Cronica evenimentelor Anului de Sânge 1914 redactată de Ion Gorun”, nr. 1, s.a., p. 13.

⁴³ Mircea N. Popa, *op.cit.*, p. 152.

⁴⁴ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

Un prim atentat a survenit încă de la intrarea cuplului princiar în Sarajevo, deși poliția schimbase deja itinerariul față de traseul inițial, tocmai pentru a preveni o nenorocire. Aceasta nu l-a împiedicat pe unul dintre conspiratori, tipograful Nedjalko Čiabrinović, de a arunca o bombă spre mașina princiară⁴⁵, pe care însuși Franz Ferdinand ar fi deturnat-o cu brațul. Deviată de la traiectoria sa, grenada a lovit doi funcționari și a rănit mai multe persoane din apropiere⁴⁶. Bomba artizanală era plină de cuie, bucăți de plumb și alice de dimensiune mare⁴⁷. Arhiducele s-a arătat destul de afectat în special de rănilor grave suferite de unul dintre aghiotanții săi, locotenent-colonelul Merizzi – care se afla în a patra mașină, aflată în urma celei care transporta cuplul princiar –, motiv pentru care a dat pe loc ordinele necesare pentru îngrijirea acestuia⁴⁸.

După prima încercare de asasinat, în cadul unei recepții ce s-a desfășurat la hotel, unde primarul Fehim Efendi Curcic a ținut un discurs de primire⁴⁹, arhiducele s-a răstit tăfnos: „Toată simpatia noastră pentru Sarajevo și adâncă recunoștință pentru bombele sale”⁵⁰. Evenimentul și starea de tensiune provocată de prima încercare de atentat i-a determinat pe vorbitori să-și citească rapid alocuțiunile, de fapt niște rezumate ale acestora, pentru a încheia cât mai repede primirea oficială. Însuși primarul și-a citit cu glas tremurător discursul de primire⁵¹. Întrucât arhiducele insista să meargă la spital pentru a vizita răniții, baronul Andreas von Morsey l-a sfătuit să n-o facă, temându-se că pericolul nu trecuse încă⁵². Dar generalul Potiorek, a considerat excesive grijile legate de posibilitatea unui nou atentat, deoarece, afirma el: „Nu puteți să-mi spuneți că Sarajevo furnică de asasini! Două atentate nu se pot produce în aceeași zi”⁵³. Prin urmare generalul a stabilit ca deplasarea la spital să se facă pe cheiul Appel de pe malul râului, spre centrul orașului, dar dintr-un motiv greu de deslușit, a neglijat să-l atenționeze și pe șoferul Franz Urban de schimbarea planului. Drept urmare, mașina în care se afla cuplul princiar a pornit la un moment dat pe strada Franz Ferdinand, dar s-a oprit după câțiva metri pentru a se întoarce la strigătele lui Potiorek: „Nu pe acolo! Trebuia să mergem pe cheiul Appel”⁵⁴. În momentul în care mașina ce îl transporta pe arhiduce a încercat să întoarcă, Gavrilo Princip se afla în fața magazinului de

---

⁴⁵ Mircea N. Popa, *op.cit.*, p. 152.

⁴⁶ Jean Bernard, *op.cit.*, p. 13.

⁴⁷ „Războiul popoarelor...”, nr.1, s.a., p. 14.

⁴⁸ Mircea N. Popa, *op.cit.*, p. 152.

⁴⁹ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

⁵⁰ *L'album de la guerre ...*, p. 2. În legătură atât cu locația la care a fost primit de către oficialități, dar și cu cele spuse de către Franz Ferdinand există unele controverse, probabil în funcție de traducere. Conform celor publicate în epocă la noi în țară, cuplul princiar a fost primit chiar la primăria din Sarajevo, iar Franz Ferdinand l-ar fi apostrofat pe primar cu următoarele cuvinte: „Cum domnule primar? Vine cineva aci să facă o vizită și e primit cu bombe? E revoltător! Așa, – și acum puteți continua” – vezi „Războiul popoarelor...”, nr.1, s.a., p. 14.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

⁵³ *L'album de la guerre ...*, p. 2.

⁵⁴ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

delicatese al lui Moritz Schiller, unde tocmai fusese să-și cumpere ceva de mâncare⁵⁵ și servea o cafea⁵⁶. Manevrelor făcute de șofer (Franz Urban, în ciuda numelui său, era de origine cehă, ca și soția arhiducelui, deci un om de încredere ce nu poate fi bănuț de premeditare, *n.n.*) pentru a întoarce mașina au lăsat pentru câteva momente, circa 20 de secunde, cuplul princiar expus, oferind asasinului o țintă sigură⁵⁷. Mașina fiind plasată la câțiva metri de Gavrilo Princip, acesta a țâșnit și a descărcat revolverul său, marca Browning, asupra cuplului princiar⁵⁸. După o altă părere arma utilizată de Princip era un pistol belgian, tip Fabrique Nationale M 1910 cu numărul de serie 19074⁵⁹.

Ce a urmat este de un dramatism aproape absurd. Prințesa Chotek a observat atentatorul și a încercat să-și apere soțul cu propriu său trup⁶⁰. Primul glonț a ricoșat din partea laterală a mașinii, lovind-o pe Sofia în aortă⁶¹. Arhiducele, care nu realiza ce se întâmplă, a continuat să vorbească „ducesei despre al său tur”⁶². Un alt glonte l-a atins pe arhiduce la jugulară. În momentul în care a deschis gura o picătură de sânge i s-a prelins pe tunică⁶³. Fără să realizeze că și Sofia fusese lovită mortal, Arhiducele a început s-o imploră: *Sopher! Sopher! Sterbe nicht! Bleibe am Leben fur unsere Kinder!* (Sofia! Sofia! Nu muri! Trăiește pentru copiii noștri)⁶⁴. Atentatorul, Gavrilo Princip, un elev de liceu, a fost imediat prins de doi soldați, fiind lovit cu sabia în cap de către unul dintre aceștia, fără a fi rănit prea grav. Se pare că și principesa Sofia, care după ce a încasat glonțul din abdomen s-a prăvălit în poala soțului său, Franz Ferdinand, a bolborosit câteva vorbe, care însă nu au mai putut fi înțelese. Evenimentele s-au derulat cu mare rapiditate. Drama s-a petrecut la ora 10.30, adică la aproximativ jumătate de oră de la sosirea cuplului princiar la Sarajevo. În loc să li se acorde îngrijirile medicale pe loc, mașina cu cei doi răniți mortal a demarat în trombă, la comanda lui Oskar Potiorek, care nu a realizat gravitatea plăgilor provocate de revolverul lui Princip, îndreptând automobilul cu cei doi răniți către conac, sediul guvernatorului. Medicii chemați în grabă nu au mai avut altceva de făcut decât să constate decesul celor doi. Franz Ferdinand a murit după un sfert de oră, iar la ora 11 i-a urmat soția sa Sofia, care practic intrase în comă încă din momentul atentatului. Totuși, un preot franciscan a apucat să le dea celor doi răniți mortal ultima onctiune înainte de trecerea acestora în neființă⁶⁵.

---

⁵⁵ Stephen Weir, *op.cit.*, p. 115.

⁵⁶ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

⁵⁷ Misha Glenny, *op.cit.*, p. 304.

⁵⁸ Stephen Weir, *op.cit.*, p. 115.

⁵⁹ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

⁶⁰ Jean Bernard, *op.cit.*, p. 13.

⁶¹ Stephen Weir, *op.cit.*, p. 115.

⁶² Jean Bernard, *op.cit.*, p. 13.

⁶³ Tom Pendergast, Sara Pendergast, *World War I Almanach*, Detroit, Gale Group, Thomson Learning, 2002, pp. 17-18.

⁶⁴ Paul Donnelley, *op.cit.*, p. 56.

⁶⁵ „Răsboiul popoarelor....”, nr.1, s.a., p. 14.

Ceva mai încolo de locul unde era plasat Gavriilo Princip aştepta să-şi arunce bombele un alt atentator, Trifko Grabež, care a fost şi el arestat împreună cu ceilalţi conjuraţi.

Deoarece legea austriacă nu permitea pedeapsa cu moartea pentru minori, cei trei au primit 20 de ani de închisoare, executată la Terezienstadt, în Boemia (Republica Cehă de astăzi, *n.n.*), unde se vor prăpădi de tuberculoză înainte de terminarea războiului, fără să-şi fi putut vedea visul unei Jugoslavii Mari realizat. Alţi trei atentatori fiind majori au fost executaţi prin spânzurătoare⁶⁶.

Urmările atentatului

În urma anchetei judiciare guvernul austriac a căutat să culpabilizeze Serbia acuzând-o de complicitate cu atentatorii, deşi nu a găsit suficiente dovezi în acest sens⁶⁷. Procesul a fost deschis abia la 14 octombrie 1914, când deja cele două state erau în stare de beligeranţă şi a implicat 24 de persoane. Încercătura sa politică era evidentă, Austro-Ungaria căutând să dea un verdict care să justifice decizia de a fi declarat război Serbiei, deci implicarea acesteia în atentat⁶⁸.

Nu se poate vorbi de un impact emoţional semnificativ la nivel local, produs de răspândirea veştii atentatului, austrieicii nefiind foarte doriţi în Bosnia. Totuşi au existat unele reacţii violente la Sarajevo, magazinele şi prăvăliile cu însemne sârbeşti fiind vandalizate (mai precis au existat cazuri când magazinele au fost atacate şi mobilierul aruncat în stradă).

Generalul Potiorek şi-a asumat vina demisionând din funcţie. Însă de un regret nu poate fi vorba, dat fiind că, după mărturia unor ofiţeri, a exclamat în momentul trecerii cortegiului funerar pe lângă el: „Şi acum este momentul să luăm micul dejun!”.

În ceea ce priveşte reacţia bătrânului împărat, părerile sunt împărţite. Conform unei mărturii acesta ar fi exclamat la aflarea teribilei veşti: „Groaznic! Groaznic! Nu am fost cruşat de nimic pe acest pământ”⁶⁹. Părerea sa de rău, presupusă ori reală, nu l-a împiedicat să provoace Serbia. De altfel înmormântarea arhiducelui şi soţiei sale s-a făcut neobişnuit de modest, dovadă că nu s-au organizat funeralii naţionale⁷⁰.

În privinţa asasinatului, ancheta a scos la iveală – după cum am subliniat şi mai sus – că în rândul atentatorilor se numărau 6 persoane antrenate pe teritoriul sârbesc şi dotate cu arme ce proveneau din arsenalul de la Kraguievac, în evenimente fiind implicate, pe lângă executanţii propriu-zişi – 6 la număr – maiorul activ sârb, Voia Tankosič şi muncitorul feroviar Ciganovič, iar în spatele conspiratorilor se afla nu doar „Mâna Neagră” ci şi gruparea „Bosnia Liberă”, dependentă de prima.

---

⁶⁶ Mircea N. Popa, *op.cit.*, p. 152.

⁶⁷ Jean Bernard, *op.cit.*, p. 13.

⁶⁸ Jacques de Launay, *Istoria secretă – mari controverse ale contemporaneităţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 20.

⁶⁹ *L'album de la guerre ...*, p. 3.

⁷⁰ Mircea N. Popa, *op.cit.*, p. 153.

Adevăratul artizan al societății secrete „Mâna neagră”, colonelul Dragutin Dimitrievič, a căutat ulterior să se disculpe și a afirmat că subordonatul său, Rade Malobabici, cel care a organizat serviciile secrete sârbești pe teritoriul austriac, ar fi pus la cale atentatul. Aceasta nu a mai putut să-l salveze însă de responsabilitatea în pregătirea evenimentelor. Dragutin Dimitrievič a fost condamnat la moarte de un complet de judecată sârbesc și executat în iunie 1917, la Salonic⁷¹.

Indiferent de oroarea faptului în sine, Atentatul de la Sarajevo a avut două principale urmări. Prima este aceea că Austro-Ungaria a decis să tranșeze „problema sârbească”, nu atât pentru a anexa acest stat, cât mai ales pentru pericolul pe care-l reprezenta pentru teritoriile sud-slave ale Imperiului Dualist, ca urmare a propagandei lor agresive în favoarea unei Jugoslavii care să-i unească pe toți slavii din Imperiul Dualist. Evident că diplomația de la Ballplatz a luat în calcul și posibilitatea ca o răscoală provocată de Serbia în provinciile sudice ale Imperiului să nu constituie un exemplu de urmat pentru ceilalți slavi din Austro-Ungaria, cehii, slovaci, polonezii, rutenii, dar și alte etnii ostile politicii de deznaționalizare dusă de statul dualist, de pildă românii⁷². Evenimentele ulterioare au demonstrat că temerile acestea nu au fost chiar lipsite de temei, dar soluția militară de a le rezolva a reprezentat fără doar și poate adevăratul motiv al dezmembrării statului dualist după război.

Pe de altă parte austriecii au mizat pe cartea războiului și datorită sprijinului acordat în cele din urmă de Germania, pentru o rezolvare militară a situației, context în care propunerile primului ministru maghiar Istvan Tisza, care s-a pronunțat pentru o rezolvare diplomatică, au eșuat. În special Leopold von Berchtold, șeful diplomației austro-ungare, a fost adeptul zdrobirii Serbiei, el fiind considerat de majoritatea istoricilor vinovat cu premeditare pentru trimiterea unui ultimatum de neacceptat către Belgrad, a cărui respingere urma să fie pretextul pentru invazia austro-ungară la granița sud-balcanică a Imperiului⁷³.

Totuși lucrurile au trenat la început și a mai durat o lună până ce decizia de a declara război a fost pusă în practică. Motivul a fost că în timp ce Berchtold vedea în asasinat o palmă dată habsburgilor și a solicitat restabilirea prestigiului monarhiei dualiste, pronunțându-se pentru o rezolvare militară a conflictului – deși nu avea la dispoziție dovezi concrete ale complicității Serbiei în asasinat –, primul ministru maghiar, Isvan Tisza, nu era interesat decât de a conserva Ungaria Mare, indiferent dacă acesta s-ar fi făcut în interiorul sau prin desfacerea Austro-Ungariei⁷⁴. De aceea, la început, Tisza i s-a opus lui Berchtold. Pe de altă parte, ungurii priveau

---

⁷¹ Erich Zoller, *op. cit.*, p. 591.

⁷² În corespondența dintre conservatorul Akers-Douglas și Edward Grey, șeful diplomației britanice, primul transmitea din București, la 30 iunie 1914, reacțiile de aici vis-a-vis de atentat, în special față de moartea lui Franz Ferdinand, considerat un prieten al românilor ardeleni, atât de către oamenii politici cât și de regele Carol I însuși. Reacția era generată în special de ideile federaliste în ceea ce privește Austro-Ungaria ale arhiducelui, ceea ce a dat speranțe în legătură cu îmbunătățirea situației românilor transilvăneni. Vezi *British Documents on the Origins of the War...*, doc. nr. 30, accesat la <http://www.gwpda.org/gooch/mainguch.htm>

⁷³ Stephen J. Lee, *Aspects of European History 1789-1980*, London, Routledge, 1995, p. 149.

⁷⁴ A.J.P. Taylor, *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*, Oxford, Oxford University Press, 1988, p. 521.

spre Germania, nu spre Austria, ca fiind adevărata lor susținătoare, context în care atitudinea lor față de război era condiționată de cea a Berlinului, deși nemții îi solicitaseră premierului maghiar să facă unele concesii românilor și sârbilor încă din 1913, în scopul de a consolida poziția Triplei Alianțe. Tisza a refuzat să fie mai moderat în chestiunile naționale și nimeni de la Viena nu a putut să-l determine să-și schimbe poziția ori să-i controleze reacțiile⁷⁵. Lucrurile s-au schimbat dramatic la 5 iulie 1914, când, brusc, împăratul german Wilhelm al II-lea a hotărât să sprijine necondiționat Austro-Ungaria, fapt de natură a anula orice opoziție din partea premierului maghiar. Cu această ocazie, după o prealabilă consultare a cancelarului Theobald von Bethmann-Hollveg, kaiser-ul a afirmat că indiferent de decizia Austriei, Germania îi va sta alături. Nici măcar planul de a împărți Serbia între Austro-Ungaria și Bulgaria, care i-a fost adus la cunoștință lui Bethmann-Hollveg de către ambasadorul monarhiei dualiste, nu i-a determinat pe nemți să dea înapoi. Ba chiar cancelarul german a afirmat că era mai bine ca un conflict să izbucnească în acel moment decât mai târziu, când Antanta ar fi fost consolidată⁷⁶. Hotărârea de a sprijini Austro-Ungaria necondiționat a fost transmisă atât prin ambasadorul dublei monarhii, contele Szögyén-Marich, cât și prin contele Hoyos, trimisul special al lui Berchtold⁷⁷. Astfel, ca să folosim vestita formulă shakespeare-ană, au fost *dezlegați câinii războiului*.

Principala problemă pe care a adus-o în discuție Berchtold în tratativele cu partea germană a fost rezistența lui Tisza. Dar la 14 iulie 1914 premierul maghiar a cedat, Ungaria având nevoie de sprijinul german pentru a-și păstra integritatea. A formulat o singură condiție: niciun teritoriu sârbesc nu va fi anexat Dublei Monarhii. Berchtold a acceptat de formă această condiție. În realitate șeful diplomației austriece a trișat, planul său fiind ca odată ce Serbia era învinsă, teritoriile sale sudice să fie împărțite între Albania și Bulgaria, în timp ce nordul urma să revină Austro-Ungariei, chiar dacă nu printr-o anexiune directă⁷⁸. Din acest moment Monarhia Dualistă a acționat rapid. La 23 iulie 1914, când asasinatul părea doar o amintire, iar primul val de indignare a monarhilor europeni se potolise, Austro-Ungaria a formulat un ultimatum de neacceptat pentru orice stat independent, nu doar pentru Serbia. În realitate diplomația de la Ballplatz a făcut tot ceea ce i-a stat în putință pentru a provoca un refuz din partea Belgradului, necesar pentru a invoca un „casus belli”, care să-i permită a declara război Serbiei.

Ultimatumul a fost remis la ora 18.00 de către baronul Giesl von Gieslingen Vladimir, reprezentantul Austro-Ungariei la Belgrad, către ministrul interimar sârb al afacerilor străine și cuprindea următoarele condiții: 1. Publicarea în oficiosul guvernului sârb a unei declarații prin care să se condamne orice fel de propagandă și amestec în destinele populației din Imperiul Dualist; să se exprime regretul că ofițerii sârbi ar fi fost implicați în atentat; să se amenințe cu pedepse drastice oricine ar fi

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 515-516.

⁷⁶ *Ibidem*, pp. 519-520.

⁷⁷ Niall Ferguson, *op. cit.*, p. 148.

⁷⁸ A.J.P. Taylor, *op. cit.*, p. 522.

încălcă aceste hotărâri, care urmau să fie aduse și la cunoștința armatei printr-un ordin al regelui Petar (Petru) Karageorgievič, publicat în buletinul militar oficial 2. Guvernul sârb trebuia să se angajeze a reprima orice acțiune anti austro-ungară; să suprima toate publicațiile îndreptate împotriva Dublei Monarhii; să dizolve organizația „Narodna Obrana” și să revoce nu doar ofițerii ce se făceau vinovați în acel moment, dar și pe viitor, de manifestări dușmănoase la adresa statului dualist 3. Să ordone o anchetă judecătorească împotriva autorilor și părtașilor la atentatul de la 28 iunie 1914⁷⁹. Mai mult decât atât, guvernul austro-Ungar avea pretenția de a-i numi el pe vinovații ce trebuiau să fie pedepsiți, iar din comisia de anchetă judiciară urma să facă parte și un aumit număr de oficiali austro-ungari⁸⁰.

Ultimatumul a polarizat întreaga Europă, nu doar inamicii, dar și aliații Austriei. Astfel, de pildă, ministrul de externe italian, San Giuliano, a notificat ambasadorilor săi de la Berlin și Viena că Austria a planificat totul în așa fel încît să provoace un război, condiții în care răspunsul Italiei era că nu se considera obligată să sprijine Dubla Monarhie, mai ales dacă urmarea acțiunilor sale ar fi provocat un conflict militar cu Rusia⁸¹. Anglia a fost luată total prin surprindere, mai ales că Austro-Ungaria a cerut un răspuns rapid, în 48 de ore. În plus, viața politică engleză era agitată de problema irlandeză, în Ulster, chestiune în care era prins regele George al V-lea. Pe acest fundament, propunerea ministrului de externe Edward Grey de a ține o conferință care să atenueze conflictul a fost respinsă cu orgoliu de partea austro-ungară. De altfel, era a doua oară de la izbucnirea crizei când Marea Britanie își oferea bunele oficii, pentru a organiza o conferință care să medieze între Austro-Ungaria și Serbia⁸². În schimb, atât președintele Raymond Poincaré, cît și premierul francez René Viviani, care se întorceau dintr-o vizită în Rusia în momentul în care Austro-Ungaria a transmis ultimatumul său Serbiei, și-au reafirmat atașamentul față de Antanta, fără ca să îndemne neapărat la rezolvarea crizei pe calea armelor.⁸³

Cea mai afectată a fost, evident, Serbia, care a făcut imediat apel la Rusia. Când regele Petru I l-a implorat pe țar, la 24 iulie 1914, să vină în ajutorul țării sale, ministrul de externe rus, Serghei Sazonov, a decis să dea curs solicitărilor sârbești. În aceeași zi o ședință a Consiliului de Miniștri din Rusia a hotărât să răspundă pozitiv cererilor sârbești și să îi acorde sprijinul solicitat⁸⁴. Totuși, nu se poate vorbi de o poziție neapărat agresivă a Rusiei, care a îndemnat Serbia nu atât să reziste Austro-Ungariei, cît mai ales să aibă încredere în Marile Puteri⁸⁵. Dar vremea înțelegerilor expirase.

⁷⁹ „Răsboiul popoarelor...”, nr.2, s.a., p. 19.

⁸⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, pp. 48-49.

⁸¹ Stephen J. Lee, *op. cit.*, pp. 149-150.

⁸² T. O. Lloyd, *Empire, Welfare state, Europe. English History 1906-1992*, fourth edition, New York, Oxford University Press, 1993, p. 55.

⁸³ A.J.P. Taylor, *op. cit.*, p. 521.

⁸⁴ Th. von Bethmann Hollweg, *op. cit.*, p. 107.

⁸⁵ A.J.P. Taylor, *op. cit.*, p. 523.

Răspunsul Serbiei, care a survenit la 25 iulie 1914, a fost cât se poate de conciliant. Serbia accepta toate condițiile, chiar și aceea de a deschide o anchetă la care să participe și împuterniciți austro-ungari, ceea ce, evident, îi leza suveranitatea. Cu toate acestea partea sârbă cerea să i se dovedească vinovăția ofițerilor a căror pedepsire îi era solicitată de austrieci și lămuriri asupra modului în care oficialii austrieci urmau să ia parte la anchetă. Răspunsul a fost înmănat baronului Giesl de chiar premierul sârb Nicola Pašić, dar înaltul oficial austriac a fost pe moment evaziv. Imediat însă după plecarea premierului de la legatie, Giesl a trimis acestuia un aviz scris, care l-a ajuns din urmă la minister, în care arăta că nota sârbească nu era satisfăcătoare în raport cu instrucțiunile primite de la Viena și că, pe cale de consecință, va părăsi împreună cu tot personalul legăției Belgradul⁸⁶. Zarurile fuseseră aruncate! Ceea ce a urmat este bine cunoscut și poate constitui subiectul altui studiu.

Atentatul de la Sarajevo, care nu părea la început să reprezinte mai mult decât o criză asemănătoare cu cea balcanică din 1908, menită a fi rezolvată prin intervenția diplomatică a Marilor Puteri, a aprins astfel flacăra războiului sârbo-austro-ungar⁸⁷, un conflict care oricum mocnea de ceva vreme și care avea să se extindă rapid la nivel european, pentru a deveni apoi mondial. De fapt asasinatul chiar ar fi fost normal să fie privit ca o chestiune internă a Imperiului Austro-Ungar, dar încărcătura deosebită a evenimentului, faptul că lui Gavrilo Princip i se putea contura o aură de martir, de patriot ce se sacrificase pentru națiune – asemănătoare cu cea a sârbului care-l asasinase în aceeași zi, 28 iunie, dar a anului 1389, deci cu 525 de ani în urmă, pe sultanul otoman Murad I (este vorba de Miloš Obilić, *n.n.*) –, a generat o reacție virulentă din partea Monarhiei Dualiste⁸⁸. Probabil că Austria nu ar fi dat curs intenției sale de a zdrobi Serbia dacă nu ar fi primit mână liberă de la Berlin în acest sens, Germania sfârșind prin a o asigura de suportul său militar. De ce s-a comportat Germania astfel? Conform unor cercetători, pentru că militarii și diplomații berlinezi nutreau convingerea că Rusia nu va tolera termenii unui ultimatum radical austro-ungar și considerau că oricum, mai devreme sau mai târziu, un conflict între marile puteri europene era de neevitat. Așa că liderii militari germani au luat în calcul slăbiciunea militară a Rusiei după înfrângerea ei de către Japonia în 1905 și au crezut de cuviință că este mai bine să declanșeze conflictul cât mai repede, pentru a nu permite o refacere militară a Țaratului⁸⁹.

Acest comportament iresponsabil a avut consecințe de durată nu doar asupra politicianilor vinovați de declanșarea războiului, dar chiar – prin extrapolarea spiritului belicos – și a poporului german. Percepția despre nemți în epocă – evident influențată de propaganda de război – a fost că intrarea Germaniei în război nu a avut nimic de a face cu cele petrecute la Sarajevo. Visuri războinice – arăta în 1915

---

⁸⁶ „Războiul popoarelor...”, nr.2, s.a., pp. 19-20.

⁸⁷ Michael Howard, *The First World War*, New York, Oxford University Press, 2002, p. 18.

⁸⁸ Rodney Castleden, *Conflicte care au schimbat lumea*, București, Meteor Press, 2012, p. 346.

⁸⁹ Michael Howard, *op. cit.*, p. 18.

Owen Wister (autor ce făcea parte din cercul de prieteni ai președintelui american Theodore Roosevelt, *n.n.*) – au hrănit de-a lungul timpului în propriile popoare Xerxe, Alexandru cel Mare, sau Napoleon, dar nimeni nu a reușit să sădească în asemenea măsură militarismul precum liderii germani, profitând de credulitatea și docilitatea politică a germanilor⁹⁰. Și, continuă autorul, dacă Franța și America au luptat pentru libertate, Germania nu a făcut altceva decât să încerce a impune peste tot „militarismul său despotice”.⁹¹ Această percepție va fi perpetuată și din cauza lui Hitler, care a preluat ideile diplomaților germani de la începutul Primului Război Mondial, afirmând în momentul invadării Jugoslaviei – ca un pretext ce nu era cu nimic mai presus decât cel din 1914 – nici mai mult, nici mai puțin decât că evenimentele de la Belgrad din 1914 au fost aranjate de aceleași elemente care au provocat atâta suferință omenirii când au organizat atentatul de la Sarajevo⁹². Declarații iresponsabile ce pot marca imaginea publică a unui popor pentru un secol.

---

⁹⁰ Owen Wister, *op. cit.*, pp. 61-62.

⁹¹ *Ibidem*, p. 63. Autorul considera că Germania este un caz de boală mentală, al alienării; că suferă de o manie a grandorii completată de mania persecuției. Pentru a-și întări spusele acesta vorbește de un soi de demență colectivă a germanilor, demnă de evul mediu, dovadă declarația Kaiserului, din 5 august 1914, prin care acuza întreaga lume de conspirație împotriva Germaniei – vezi *ibidem*, pp. 73-74. În alt pasaj acuză educația germană care a indus până la exces copiilor ideea de sinucidere pentru patrie – *ibidem*, p. 84.

⁹² Misha Glenny, *op. cit.*, p. 303.